

Sadelerova veduta akropole z roku 1606. Podle autora jde o třetí podobný cyklus z doby Karla IV. nebo Václava IV, který se také nacházel na Točnicku a na Staroměstské mostecké věži. Je nutné podotknout, že podobný cyklus byl také ve Vlašském dvoře v Kutné Hoře a především na Jižním schodišti chóru katedrály sv. Víta, které se vypínalo vedle Zlaté brány, tedy vedle hlavního vstupu do katedrály, či přímo nad vjezdem do nádvoří Starého královského paláce.

Vyšehrad v pozdním středověku a novověku je pojednán v 22. kapitole. B. Nechvátal nejprve řeší otázku vzniku a podoby opevnění celého Vyšehradu a jeho následné osudy v 15. a 16. století. Podrobně je probrána brána Špička a tzv. Libušina lázeň, tedy objekt určený k zásobování vodou. Pozornost autor věnuje průběhu bitvy o Vyšehrad (1420) a krátce také vývoji osídlení v době pohusitské a vzniku „Města na hoře Vyšehrad“ roku 1453. Stranou nezůstává ani výstavba barokní vyšehradské pevnosti a s ní spojených staveb, jako jsou brány či zbrojnice, která roku 1927 vyhořela a následně byla zbořena.

Dohledat v publikaci lokalizaci konkrétní sondy nebo objektu (relikty budov atd.) je někdy skoro detektivní práce. Orientaci sice pomáhá plán 1, ale množství zde zanesených informací a velikost plánu hledání příliš neusnadňují. Bylo by zřejmě bývalo vhodné plán rozdělit rastrem na menší čtverce a opatřit jej seznamem sond a objektů (např. SR 4, čtverec C 2). Také by stálo za úvahu, zda nerozdělit knihu na dva svazky, tedy ze 4. oddílu věnovaného vyhodnocení poznatků, která bude mít nejšířší čtenářský ohlas, vytvořit samostatný svazek a zbylou převážně soupisovou část přesunout do druhého svazku.

Poznatky publikované v knize jsou objevné a zcela zásadní pro poznání středověké podoby Vyšehradu. Ukončení jedné etapy výzkumu bezpochyby otevírá i další otázky a úkoly, mezi něž patří mj. i podrobnější zhodnocení Vyšehradu v rámci českého a středoevropského hradního stavitelství.

FRANTIŠEK ZÁRUBA

Roman LAVIČKA – Ladislav ČAPEK –
Jiří FRÖHLICH – Jiří HAVLICE –
Rudolf KRAJÍČ – Lukáš REITINGER,
*Královská založení na jihu Čech za vlády
posledních Přemyslovců*, NPÚ, ÚOP
v Českých Budějovicích,
České Budějovice 2016

335 s., ISBN 978-80-85033-74-8

Když se objevila na knižních pultech publikace o jihočeských královských fundacích se třemi ikonickými obrázky Zvíkova, Písku a Zlaté Koruny v pravé části obálky, bylo mou první myšlenkou: co lze dnes ještě k této problematice vlastně říci zásadně nového? Téma královského zakladatelského díla v jižních Čechách 13. století opakovaně pojednal Jiří Kuthan a již samotný název publikace na Kuthanovy práce neodbytně upomíná. Studie směřující ke zpracování problematiky vztahů mezi českými králi a jižními Čechami se objevují již na počátku 70. let (stať Ivana Hlaváčka měla širší časový záběr celé předhusitské doby), přičemž krátce poté přichází první Kuthanova kniha vztahující se k jihočeské gotické architektuře, jejímž prostřednictvím se autor postupně dostal k tématu zakladatelského díla Přemysla Otakara II. Z pozic historické práce se problematice průběžně věnoval v rámci svých syntéz, ale i speciálních problémových studií (např. ke vztahům Přemysla a české šlechty) Josef Žemlička.

Vstupovat na pole problematiky, již se dostává detailní pozornosti celá desetiletí, bývá nevděčné a nesnadné. Množství literatury, o níž se lze opřít, je jen zdánlivou výhodou, nepřehlédnutelné jsou totiž i negativní stránky: v prvním kroku je nutno se s dřívější literaturou kriticky vyrovnat, v druhém, a to je daleko těžší, pokusit se z jejího stínu vykročit. Nenabádám tu k pokusům o originalitu za každou cenu, ale mluvím o možnosti celistvého uchopení problematiky při zapojení širokého spektra vědních disciplín, které právem od šestičlenného autorského kolektivu můžeme očekávat.

S otázkou, jak téma pojmout, se autoři vypořádali v podstatě nejjednodušším, ovšem z hlediska uživatele poněkud diskutabilním způsobem: kniha je strukturována jako řetězec statí věnovaných klíčovými lokalitám, na něž navazuje dvojice synteticky koncipovaných kapitol, i ony jsou však

pouhými tematickými vhledy do problematiky. Dílo začíná kratičkým, zcela obecným a místy až beletristickým úvodem (s. 9–12), v němž nechybí kouzlo nechtěného v podobě sdělení: „Místo dlouhých výkladů stačí nahlédnout do mapy jihočeských sídel s královskou vazbou“ (k němuž si dovoluji dodat, že rekonstrukční mapy jsou vynikající pomůckou pro celkový pohled na ono historické jeviště, v daném případě jihočeské, a postižení základních souvislostí, ovšem samy o sobě nemohou nahradit interpretativní text, vysvětlit návaznosti a logické vazby).

Hned poté je čtenář vržen in medias res – jako první byla zařazena monografie hradu Zvíkova (s. 15–75), následuje Písek (s. 77–127) a Tábor (tj. Hradiště, s. 129–157), a konečně dvojice lokalit na jihu oblasti – Zlatá Koruna (s. 159–217) a České Budějovice (s. 219–265). Kapitoly – pochopitelně v závislosti na možnostech poznání – jsou strukturovány analogicky, tj. úvodem shrnutí údajů písemných pramenů, v dalším pak výsledky stavebněhistorických (přirozeně s akcentem na vývoj ve 13. století) a v případě některých lokalit výrazně i archeologických výzkumů (zde zvláště Tábor/Hradiště). Z širšího hlediska českých dějin druhé poloviny 13. století jsou nejzávažnější dvě stati závěrečné – „Přemyslovská doména na jihu Čech v lokálních i středoevropských souvislostech“ (s. 267–283, autoři Roman Lavička a Jiří Havlice), jejíž záběr je stavebněhistorický a z níž vyplývá pozoruhodný závěr, že zatímco v Pootaví můžeme královská založení spojovat s aktivitami zvíkovsko-písecké stavební huti, v případě Povltaví jsou evidentní vazby do Rakous, po linii cisterciáckého řádu, což navazuje na starší zjištění J. Kuthana.

V závěrečné stati („Český lev a vítkovská růže“, s. 285–301) shrnul Lukáš Reitinger své starší výzkumy k problematice vztahů Přemysla Otakara II. a Vítkovců (částečně jsou vtěleny i do kapitoly o Zlaté Koruně). Autor, jenž mapuje vývoj struktury majetkové držby v jižní části jižních Čech místy už od první poloviny 13. století, řadou svědectví podložil závěr, že vztahy panovníka a Vítkovců a dvě klíčové královské fundace (Zlatá Koruna a České Budějovice) vzájemné vztahy nezkalily, naopak probíhaly v atmosféře oboustranného srozumění, což má své důsledky jak v rovině interpretace některých obecnějších momentů Přemyslovy politiky, tak i výkladu kořenů vítkovského odboje v sedmdesátých letech. Takto koncipovaná stať by podle mého názoru logicky patřila spíše na úvod než na závěr knihy, očekávali bychom její pendant v analogických, i když nikoli v té míře polemických pojednáních zohledňujících severní a severozápadní část

jižních Čech, chronologicky počínaje již dobou Přemysla Otakara I.

Za daného stavu tedy bohužel nutno konstatovat, že v knize chybí širší rámec sledované problematiky, jednotlivé lokality jsou pojednány jako solitéry, zhusta schází vzájemné souvislosti; zakladatelská „strategie“ českých králů, její vývoj chronologický i teritoriální, její logika i pozadí dobových dějin politických, hradní i městské politiky Přemyslovců, jakož i jejich kontaktů a konfliktů se šlechtou, eventuálně politických a mocenskými ambic dynastie ve směru do (s jižními Čechami hraničících) Rakous, se tu rozpadá v řetězec jednotlivých „bodů“ (lokalit světských i církevních). Fragmentarizovány tak byly i celistvé osudy a životní dílo klíčových aktérů, na prvním místě známého purkrabího Hirza, jež vnáší i některé závažné aspekty především do problematiky vztahů mezi Přemyslem Otakarem II. a Vítkovci (srov. s. 293–294).

Z „desiderát závěrem“ (s. 302–303) cítím spíše jistou metodickou bezradnost než úkoly budoucího výzkumu. Leccos by ostatně bylo možno, ba záhodno pojednat již v této knize – přirozeně na základě dnešního stavu znalostí, jak to u syntéz všeho druhu nevyhnutelně bývá. K desiderátům bych ovšem připojil ještě jeden moment, reflexi vztahů Přemysla Otakara II. a Vítkovců v historické paměti. Počínaje kronikáři Dalimilem a Neplachem, přes pozdní středověkou skladbu „Přemysl Otakar a Závaš“ (o jejímž konkrétním podtextu v době jejího vzniku můžeme jen spekulovat) až po koncepci Václava Březana, a pochopitelně pak v dějepiscectví od 19. století, ve starší době především v dílech Mathiase Pangerla, Julia Strnadta a Valentina Schmidta (autorům by bývala neměla uniknout jeho stať *Budweis und die Wittigonen bis zum Beginne der Hussitenkriege*, in: Programm der deutschen k. k. Staats-Realschule in Budweis 1899–1900, s. 3–16, z níž je mimo jiné zřejmé, že ostré hrany domnělého antagonismu začal obrušovat právě on). Opět jen letmo je celé velké téma zmíněno v kapitole L. Reitingera.

Pokud čtenář hledá v knize spolehlivé a aktuálnímu stavu znalostí odpovídající poučení o historii a stavebním vývoji pojednaných lokalit, hledané nalezne; podobně i v otázce širších stavebněhistorických souvislostí, především pak architektury sakrální. Nalezne rovněž i aktuální stav odpovědi na otázku dílčí, byť klíčovou, již jsou vztahy mezi Přemyslem Otakarem II. a Vítkovci. Celistvé poučení o tématu vytčeném v titulu knihy tu však hledá marně, ba troufám si říci, že v tomto směru jsou stále nepřekonány starší texty J. Kuthana (jediným „celkovým“ pohledem tak paradoxně zůstávají shora zmíněné rekonstrukční

mapy, samy o sobě velmi kvalitní). Kniha je v první řadě souborem monografických pojednání o klíčových lokalitách s důrazem na rané stavební fáze, doprovázených řadou špičkových fotografií, částečně pak i hmotovými modely a reprodukcemi kartografických a ikonografických pramenů staršího data vzniku. V tomto směru je hodnota publikace nejméně nejzřetelnější a nepochybná. Představuje spolehlivou základnu k soubornému pojednání o postavení a významu jihočeské oblasti v politice českých králů 13. století.

ROBERT ŠIMŮNEK

Michal PATRNÝ – Jan BERÁNEK,
*Arciděkanský chrám sv. Bartoloměje
v Kolíně: historický a stavební vývoj,*
Nakladatelství Halama – NPÚ, generální
ředitelství, Praha 2014

179 s., ISBN 978-80-87082-31-7;
978-80-7480-020-7

Snem stavebního historika i archeologa zaměřeného na dějiny středověké sakrální architektury je možnost podílet se na průzkumu dochované stavby gotické katedrály. Náročnost takového komplexního výzkumu je nasnadě, zejména uvážíme-li, jakými spleťtými cestami se osud těchto gigantů obvykle ubíral a jaká pozornost jim již byla předchozími generacemi badatelů většinou věnována. Nezbytným předpokladem úspěchu je pak také šťastná souhra okolností, tj. finančně a projekčně zajištěná rekonstrukce objektu na straně jedné a připravenost badatelského týmu na straně druhé. V případě publikace o arciděkanském kostele svatého Bartoloměje v Kolíně je na první pohled zřejmé, že k takové konstelaci došlo.

Abecední přehození dvou hlavních autorů v titulu není náhodné. Velká část textu i použitých obrazových příloh totiž vychází z rigorózní práce Michala Patrného z roku 2005. Uvedená skutečnost ale neměla zásadní vliv na aktuálnost publikovaných závěrů, protože starší text byl oběma autory důkladně přepracován, když do sebe pojal veškeré novější poznatky archeologického výzkumu, který se uskutečnil v letech 2010–2011, i stavebně-historického průzkumu, jenž doprovázel jednotlivé etapy rekonstrukce stavby v letech 2004–2014. Původní text byl zároveň poněkud zeštíhlen tak, aby více odpovídal zvolenému formátu titulu, určenému i širší veřejnosti.

K otázce autorství publikace je třeba ještě uvést, že nemalý podíl na jejím vzniku a výsledné

podobě mají Lucie Beránková, která zpracovala grafické podklady, včetně mimořádně zdařilých trojrozměrných rekonstrukcí jednotlivých stavebních etap chrámu, a archeologové Jan Kypta, Filip Laval a Zdeněk Neustupný ze středočeského pracoviště NPÚ, kteří logičtěji poskytli dokumentaci a interpretaci archeologickým výzkumem odkrytých terénních situací.

Kniha začíná velmi podrobným popisem aktuálního stavu stavby, který je koncipován jako přehled jednotlivých stavebních částí chrámu a postupuje od exteriéru přes interiéry k poměrně složitému systému mladších krypt a hrobek v podzemí katedrály. Tyto pasáže mohou čtenáři přijít poněkud nudné, jsou ale důležité pro získání základní orientace a zejména pro následné pochopení jak doloženého, tak i předpokládaného stavebního vývoje objektu.

Další kapitola je věnována obvyklému přehledu v minulosti realizovaných archeologických a stavebněhistorických průzkumů stavby, dochované pramenné základně a v neposlední řadě pak i pojetí dějin stavby v kontextu starší historiografie. Vytěženy jsou zde variabilní kategorie archivních materiálů, z nichž některé, jako například historické plány s návrhy novodobých přestaveb chrámu, jsou publikovány vůbec poprvé. Obdobně lze kvitovat i prezentaci rozsáhlé autory shromážděné kolekce historických vedut, obrazů a fotografií, které zdařile dokumentují stavební proměny katedrály v horizontu 17. až 20. století.

Nejcennější část práce představují nově konstruované stavební dějiny chrámu, zejména pasáže týkající se posloupnosti jeho výstavby od rané gotické fáze k několika samostatným vrcholně gotickým stavebním etapám předhusitského období, vrcholící nedokončenou přestavbou vyhořelého chrámu parléřovskou hutí v šedesátých letech 14. století. Na slovní charakteristiku jednotlivých identifikovaných stavebních fází vždy navazuje jejich adekvátní vynesení v plánech stavby, trojrozměrná vizualizace a konečně i fotodokumentace konkrétních příkladů s detaily stěžejních stavebních konstrukcí, architektonických prvků a výzdob.

V následující kapitole autoři podrobně sledují osudy chrámu v období pozdního středověku a raného novověku a dokládají proces revize původního katedrálního projektu i neméně zajímavý průběh obnovy chrámu po dalším velkém požáru v roce 1796, vrcholící Mockerovou puristickou přestavbou. V kapitole závěrečné Patrný s Beránkem přináší uměleckohistorický rozbor, ve kterém jsou jednotlivá dílčí zjištění archeologického a stavebněhistorického průzkumu, samostatně popsaná v předchozím textu, utříděna